

Minoritatea germană din România

Winfried Ziegler

România este o țară a diversității. Variate influențe culturale au marcat evoluția acestei țări din estul Europei Centrale, țară situată la intersecția dintre influențele orientale cu cele occidentale. În noul stat național, care abia după Primul Război Mondial și-a conturat forma actuală, există mari diferențe regionale în pofida măsurilor pentru uniformizare demarate de-a lungul timpului prin diferite proiecte politice. Astfel găsim în România actuală regiuni surprinzător de diferite, începând cu nivelul dezvoltării economice și până la mentalitatea locuitorilor. Alături de populația majoritară românească locuiesc pe teritoriul statului român 19 minorități naționale istorice, care însumează 10 % din populația României. Una dintre ele este minoritatea germană, care numără 36.000 de persoane. Datorită istoriei diferite a grupurilor din care se compune minoritatea germană, care doar după Primul Război Mondial au început să își construiască o identitate comună de apartenență la aceeași comunitate, adeseori nu se vorbește de minoritatea germană din România, ci de minoritățile germane din România. Aceste minorități germane sunt de origine diferită, provenind din regiuni variate ale spațiului german, au imigrat în secole diferite în teritorii care astăzi fac parte din România și au format acolo comunități distincte în ceea ce privește confesiunea, dialectul și tradițiile.

Sașii transilvăneni. Deja la mijlocul secolului 12 avem atestate grupuri din spațiul germanic, care au colonizat Transilvania, la acea dată parte a Regatului Maghiar. Denumirea de sași sau saxoni nu are legătură cu regiunea de proveniență; această denumire a apărut pentru prima dată în actele cancelariei maghiare cu mult după așezarea "saxonilor" în Transilvania. Obligațiile lor constau în apărarea granițelor și dezvoltarea economică a regiunii. Coloniștii, care aveau statutul de persoane libere, au primit anumite privilegii precum dreptul de a se autoadministra și erau supușii direcți ai coroanei, motiv pentru care teritoriul lor era denumit "pământ crăiesc". După o dezvoltare susținută a meșteșugurilor și a comerțului în secolul 14 și 15, din cauza invaziilor turcești, sașii au fost obligați să ridice un sistem de apărare, construind peste 150 de biserici fortificate și cetăți bisericești, care constituie și în prezent monumente arhitectonice unice. După ocuparea părții centrale a Regatului Maghiar de către turci în secolul 16, Transilvania a devenit un principat autonom care plătea bir turcilor. Nobilii, secuii și sașii formau dieta (parlamentul) principatului și alegeau principele. La mijlocul secolului 16 sașii au adoptat reforma luterană și s-a dezvoltat un sistem al toleranței și al conviețuirii pașnice între națiuni și confesiuni. Sub dominația habsburgică în cadrul proiectului de modernizare a administrației, sistemul de privilegii și drepturi medievale ale sașilor a fost abrogat pas cu pas. Chiar și privilegiul lor de autoadministrare a fost dizolvat în urma introducerii dualismului austro-ungar. Biserica evanghelică, care deja clădise sistemul școlar săsesc, a preluat astfel reprezentarea sașilor în domeniul cultural și politic.

Șvabii bănățeni și germanii din Banatul montan. Banatul, care în urma războaielor cu turcii, în anul 1718, a devenit parte a Imperiului Habsburgic, a avut o populație foarte scăzută. Pentru dezvoltarea economică au fost aduși coloniști mai ales din spațiul german. Deși aceștia veneau din diverse regiuni ale Imperiului German, au fost denumiți generic „șvabi”. Colonizarea s-a efectuat în trei valuri, între anii 1722 și 1787, după planuri stabilite la Viena. Coloniștilor le-a fost repartizat pământ, însă nu ca proprietate, aceștia fiind nevoiți să plătească dări sub formă de produse agricole sau bani. Majoritatea coloniștilor erau de confesiune catolică, doar o parte a celor veniți în al treilea val erau protestanți. Coloniștii au contribuit esențial la dezvoltarea economică a Banatului. În orașe șvabii au ridicat productivitatea manufacturilor, în timp ce în mediul rural au dezvoltat agricultura.

Și în Banatul Montan după retragerea turcilor miza era accelerarea dezvoltării economice. Deoarece în această zonă mineritul avea o tradiție îndelungată, lângă populația majoritar română și de alte etnii, au fost așezați mineri de limbă germană din Austria, Boemia, și Țips. O bună parte a coloniștilor de alte etnii au preluat de asemenea limba și cultura germană. Locuitorii Banatului Montan de limbă germană se declară în prezent germani, majoritatea dintre ei fiind catolici. Localități în care au fost așezați în secolul 18 un număr mai mare de coloniști germani erau între altele Dognecea, Bocșan și Reșița. În anul 1778 Banatul a devenit parte a Regatului Maghiar în cadrul Monarhiei Habsburgice, Banatul Montan rămânând mai departe sub administrație austriacă.

Înaintașii **Șvabilor sătmăreni** s-au așezat începând cu anul 1712 în zona Careiului. Contele Alexander Károlyi a chemat țărani din Oberschwaben pentru a repopula satele care s-au golit din cauza războaielor, catastrofelor naturale și a epidemiilor. Contracte încheiate cu imigranții prevedeau ca ei să primească pământ arabil, pajiști și păduri în folosire. După trecerea anilor, coloniștii germani aveau obligația de a plăti impozit, să presteze clacă și să predea o parte a producției agricole. La începutul secolului 19 în circa 40 de sate locuiau șvabi, singuri sau alături de maghiari, români și alte etnii. Șvabii romano-catolici au construit în satele lor școli și biserici, în care la început s-a folosit limba germană. După ce în decursul secolului 19 biserica catolică din zona Satu Mare a introdus limba maghiară în școli și biserici, mulți șvabi au pierdut cunoștințele de germană și au început să vorbească și acasă maghiară. Din 1918 regiunea s-a unificat cu România, statul român sprijinind reînființarea școlilor cu predare în limba germană. Abia după 1990 s-au reînființat însă și clasele de liceu în limba germană.

Landlerii sunt urmașii unor comunități din Austria, care au fost deportați în Transilvania între anii 1734 și 1776 din cauza confesiunii lor protestante. Cei mai mulți dintre ei erau originari dintr-o zonă a Austriei Superioare, denumită „Landl” („țărișoara”). Doar în trei localități din județul Sibiu (Turnișor, Cristian și Apoldu de Sus) s-a păstrat dialectul austriac și portul lor specific.

Țipserii. Primii coloniști germani s-au așezat în Maramureș în secolul 13 și 14, însă comunitatea lor nu a supraviețuit. Între anii 1776 și 1812 au venit coloniști de limbă germană în valea Vaserului, în special la Vișeu de Sus. Majoritatea acestor coloniști lucrau în domeniul forestier și proveneau din Gmunden (Austria Superioară) și din Țips (Slovacia). Un alt grup de țipseri s-a așezat în Vișeu la sfârșitul secolului 18 și începutul secolului 19 (1796-98 și 1812). Cartierul care s-a dezvoltat pe malul drept al Vaserului poartă până astăzi denumirea de „Zipserreih” („rândul țipserilor”). Coloniștii au fost aduși de autoritățile austriece în zona dens împădurită ca tăietori de lemne și plutași pentru transportul lemnului și al sării, efectuând până în secolul 20 transportul pe râul Vaser. În anii 1929-1932 a fost construită o cale ferată forestieră cu encartament îngust pentru facilitarea transportului lemnului. În prezent toți locuitorii germani ai regiunii sunt denumiți „țipseri”. Ei sunt de confesiune romano-catolică și vorbesc un dialect denumit *Wischaudeutsch* („germana din Vișeu”).

Germanii din Bucovina. În anul 1775 Imperiul Habsburgic a anexat partea de nord a Moldovei, cunoscută azi sub denumirea de Bucovina (Buchenland), partea de sud rămânând sub influența turcilor. La scurt timp, datorită impozitului scăzut și a lipsei obligativității serviciului militar s-au așezat în regiunea subdezvoltată mulți ucraineni, evrei, polonezi, slovaci și maghiari. În orașe au venit ofițeri, funcționari și negustori. Majoritatea coloniștilor erau catolici, o parte destul de mare însă erau evanghelici. În secolul 19 Bucovina a cunoscut o dezvoltare economică și culturală importantă, la Cernăuți fiind înființată chiar și o universitate. Zona a fost caracterizată de o conviețuire pașnică a diferitelor naționalități precum și coexistența influențelor occidentale și orientale în modul de viață bucovinean.

Germanii din Dobrogea. În decursul secolului 19 au imigrat în mai multe valuri germani din Imperiul Rus în regiunea care făcea parte din Imperiul Otoman, unde nu formau un grup unitar politic sau administrativ. Majoritatea erau de confesiune catolică sau evanghelică, printre ei numărându-se însă adventiști și baptiști. Localitățile locuite de coloniștii germani erau în principiu autonome și conduse de un reprezentant ales al coloniștilor. Singurele obligații, pe care le aveau comunitățile sărace față de administrație, constau în plata impozitului. După ce Dobrogea a devenit în 1878 parte a României, au fost instalați primari români în locul reprezentanților germani. La sfârșitul secolului 19 și începutul secolului 20 comunitățile germane au angajat preoți și învățători și s-au construit biserici și școli în care s-a păstrat limba germană. În timpul Primului Război Mondial folosirea limbii germane a fost interzisă și mulți bărbați au fost închiși doar din cauza apartenenței lor la minoritatea germană.

Germanii din Vechiul Regat. În epoca modernă prin creșterea comerțului și începutul industrializării, tot mai mulți germani, majoritatea bine calificați, s-au mutat în Vechiul Regat (Moldova și Țara Românească), mai ales în marile orașe. Aceștia însă nu au format niciodată un grup omogen.

România după 1918

După ce Transilvania, Banatul, regiunea Satu Mare și Bucovina s-au unit cu România după Primul Război Mondial, guvernul de la București a dezamăgit așteptările multor cetățeni din minoritatea germană, care au fost puși în situația de a suporta o administrație centralistă fără experiență sau interes în politicile minorităților. Astfel ei au devenit sensibili la propaganda radicală și naționalistă și au ajuns sub influența politicii naziste propagate de Hitler. În anul 1940 germanii din Dobrogea și din Bucovina au fost strămutați în marea lor majoritate în Imperiul German. S-a ajuns la un acord între Germania și România, care stipula ca bărbații care făceau parte din minoritatea germană urmau să fie înrolați în unitățile de luptă ale Waffen-SS. La apropierea frontului în 23 august 1944 România a întors armele împotriva puterilor Axei și sașii din Transilvania de Nord au fost evacuați de către armata germană în retragere. În ianuarie 1945 a urmat deportarea etnicilor germani apti de muncă la muncă forțată în Uniunea Sovietică, unde mulți dintre ei au murit, și de unde mulți nu au putut reveni în România, ci au fost trimiși în Germania. Aceste evenimente, precum și faptul că soldații care au luptat în cadrul Waffen-SS nu au putut să revină la sfârșitul războiului în România, au dus la o reducere numerică considerabilă a minorității germane și la clivaje între familii. Au urmat naționalizarea în agricultură și în industrie precum și colectivizarea forțată. După sfârșitul războiului minoritatea germană a fost lipsită de drepturi cetățenești pentru 10 ani. Bisericile au fost nevoite să își reducă activitatea strict la slujbe religioase. Folosirea limbii germane a fost posibilă însă mai departe, au existat școli și activități culturale în limba germană. Începând cu reluarea relațiilor diplomatice dintre România și Germania în anul 1967 și datorită încrederii limitate a minorității germane în statul comunist român precum și a dezvoltării economice susținute a Germaniei a început procesul emigrației germanilor din România. Germania a plătit pentru fiecare persoană, care a primit dreptul să emigreze, o taxă către statul român. Până la evenimentele din decembrie 1989 au emigrat în acest mod peste 240.000 de etnici germani din România în Republica Federală Germania¹. După deschiderea granițelor circa trei pătrimi din germanii din România au părăsit țara. Numărul de membri ai minorității germane s-a redus astfel de la 120.000 de persoane în anul 1992 la 60.000 zece ani mai târziu și la 36.000 în anul 2011². Cu sprijinul guvernului german au fost implementate o serie de măsuri pentru stabilizarea populației germane pe plan economic, cultural și în domeniul sistemului de învățământ. Acestea nu au reușit să oprească emigrarea, dar în schimb au ușurat viața celor care au rămas în România.

¹ Informații mai detaliate despre această problemă în: Heinz-Günther Hüsck im Interview mit Hannelore Baier und Ernst Meinhardt: Kauf von Freiheit, Aussiedlung von Deutschen aus Rumänien 1968–1990, Honterus, Sibiu 2013

² Martin Bottesch: Zur Lage der deutschen Minderheit in Rumänien von 1990 bis 2014, în: Deutsches Jahrbuch für Rumänien 2015, ADZ București, 2015, p. 20

Situația actuală a germanilor din România

Forumul Democrat al Germanilor din România, înființat la sfârșitul anului 1989 este organizația care reprezintă minoritatea germană din România pe plan politic și cultural. Un deputat și un subsecretar de stat în cadrul Departamentului pentru Relații Interetnice (DRI) reprezintă organizația pe plan politic la București. Prin DRI guvernul României sprijină minoritățile naționale financiar, atât pentru finanțarea costurilor organizațiilor cât și pentru derularea de activități culturale precum editarea de cărți și de ziare. În ciuda numărului mic de etnici germani, minoritatea germană joacă un rol politic important. La Sibiu în anul 2000 a fost ales în funcția de primar candidatul Forumului German, Klaus Iohannis, din anul 2004 Forumul obținând și majoritatea numărului de consilieri în consiliul local. În noiembrie 2014 Klaus Iohannis a fost ales președinte al României.

Biserica Evanghelică C. A. se implică în Transilvania în afara sarcinilor unei Biserici, inclusiv pentru perpetuarea obiceiurilor și tradițiilor.

Minoritatea germană a avut un rol important în dezvoltarea societății civile în anii '90, fiind în mai multe privințe precursor și model prin reactivarea unor asociații desființate abuziv de comuniști și prin înființarea unor asociații și instituții de care în mare parte beneficiază populația majoritară și care au fost între timp preluate de aceasta (Asociația Crucea Albastră, Academia Evanghelică Transilvania, Asociația Carpatină Ardeleană, azile de bătrâni, centre pentru copiii străzii, atelier pentru persoane cu dizabilități, asociații diaconice, donații de alimente).

Numărul germanilor din România este mic, însă limba germană este căutată. La majoritatea școlilor cu limbă de predare germană, doar circa 5% dintre elevi provin din rândul minorității, restul aparținând în mare parte populației majoritare. În aceste școli elevii nu învață doar limba germană, ci se familiarizează și cu tradițiile și obiceiurile specifice culturii germane. Găsirea de cadre didactice de specialitate, care să acopere toate materiile în limba germană, constituie uneori o provocare.

În toată țara în jur de 20.000 de elevi învață la 61 de școli sau secții germane.³ La universități importante din România sunt oferite cursuri de limbă germană și programe de studii în limba germană.

În urma emigrării și a structurilor desființate în timpul comunismului a fost necesară înființarea de instituții sociale. În colaborare, bisericile, dar și asociații și fundații au ridicat azile de bătrâni și diferite structuri de ajutorare pentru persoane aflate în dificultate.

În România există două teatre de limbă germană, se tipăresc ziare germane, televiziunea publică și mai multe stații de radio emit emisiuni în limba germană, iar mai multe edituri publică în limba germană. La manifestările tradiționale și la acțiunile culturale organizate, participă în aceeași măsură români, cât și etnici germani. Există mai multe asociații și grupuri culturale germane. Moștenirea culturală imensă – orașe medievale, cetăți bisericesti, biserici baroce, colecții muzeale, biblioteci și arhive, etc. – este valorificată și în scopul atragerii turiștilor, contribuind astfel la dezvoltarea economică și culturală a României.

³ ibidem, p. 26

Perspective

Datorită structurilor organizatorice bine dezvoltate precum și a sprijinului din partea guvernului român și a celui german există certitudinea păstrării în viitor a sistemului de învățământ și a instituțiilor culturale, a centrelor sociale și a patrimoniului cultural german. Reprezentantii minorității germane se vor implica și pe viitor activ în domeniul politic, economic și cultural. Experiența istorică recomandă minoritatea germană pentru rolul de catalizator al conviețuirii interetnice și interconfesionale pașnice în România și totodată pentru rolul de punte în scopul întăririi legăturilor între România și spațiul german.

O urmare a reducerii numărului etnicilor germani va fi dezvoltarea unor noi forme ale comunităților de limbă germană, mai ales în centrele urbane, prin includerea cetățenilor români vorbitori ai limbii germane precum și a celor nou veniți din Germania și Austria, care în cadrul Uniunii Europene vor intra în relații mult mai strânse cu țările din spațiul german precum și cu alte minorități germane din comunitatea europeană.

Bibliografie:

Harald Roth: Kleine Geschichte Siebenbürgens, Böhlau Köln, 2007

Konrad Gündisch: Siebenbürgen und die Siebenbürger Sachsen, Langen-Müller, München, 1998

Alexander Hinz: Die Entstehung der Banater Schwaben, Diplomica Verlag, 2015

Mariana Hausleitner: Die Donauschwaben 1868-1948: Ihre Rolle im rumänischen und serbischen Banat, Steiner, Franz, 2014

Waldemar Günter König, Karl Ludwig Lupșiasca, Erwin Josef Țigla (Ed.): Die Banater Berglanddeutschen: ein Handbuch, Banatul Montan, Reșița, 2013

Julius A. Baumann: Geschichte der Banater Berglanddeutschen Volksgruppe, Österreichische Landsmannschaft, Wien, 1989

Ernst Hauler: Lesebuch zur Geschichte der Deutschen in Sathmar, Donauschwäbische Kulturstiftung Ulm, 2001

Nicolae Gelenczer: Die Sathmarschwaben - Ein Abriss aus historischer und soziologischer Sicht, Grin Verlag, 2007

Martin Bottesch, Franz Grieshofer, Winfried Schabus (Ed.): Die siebenbürgischen Landler. Eine Spurensicherung. Böhlau, Köln ș.a., 2002

Claus Stephani: Oben im Wassertal: Eine Zipser Chronik, Kriterion, București, 1970

Willi Kosiul: Die Bukowina und ihre Buchenlanddeutschen, Reimo-Verlag, Oberding, 2012

Hans Petri: Geschichte der Deutschen Siedlungen in der Dobrudscha. Hundert Jahre deutschen Lebens am Schwarzen Meere, Südostdeutsches Kulturwerk, München 1956

Heinz-Jürgen Oertel (Ed.), Paul Traeger (Autor): Die Deutschen in der Dobrudscha, Books on Demand, 2014

Angelika Herta, Martin Jung (Ed.): Vom Rand ins Zentrum: Die deutsche Minderheit in Bukarest (Forum: Rumänien), Frank & Timme, Berlin 2010

Hans Liebhardt: Deutsche in Bukarest. Zwei-drei Jahrhunderte erlebter Geschichte, Editura ADZ, București, 2003

Hannelore Baier ș.a.: Geschichte und Traditionen der deutschen Minderheit in Rumänien. Lehrbuch für die 6. und 7. Klasse der Schulen mit deutscher Unterrichtssprache, Central, Mediaș, 2011

Andrea Haidu, Frank-Thomas Ziegler: Die deutsche Minderheit in Rumänien. Geschichte und Gegenwart im vereinten Europa, Honterus, Sibiu, 2014

Winfried Ziegler, Benjamin Józsa (Ed.): Zukunft und Perspektiven der Deutschen Minderheit in Rumänien, Honterus, Sibiu, 2010